

NİNİYİ DİVAN ŞAİRLERİNDEN DİNLEMEK

Özge Öztekin*

“Karşılıklı bir neni ninni”

B. NECATİGİL

Bebeği uyutmak, susturmak, rahatlatmak için kalben ve bilinçaltından gelen dışavurumlarla belli bir ezgi eşliğinde ritimli sallamalarla söylenen ninniler; aynı zamanda gelenek ve süreklilik açısından yerelden evrensele, bireysel bellekten toplumsal belleğe uzanan değerlerin taşıdığı anlam aktarımlarıyla da dönüştürülerek yeniden üretilen kültürel birer bellek aktarıcılarıdır.

Ninni bir kadın söylemi olarak süregelen bugüne. Kadının hayatından izler taşır. Anne başta olmak üzere teyze, hala, abla, nine gibi yakınlar da birer ninni söyleyicisidir. Ancak ninni deyince özel olarak annelik kavramı öne çıkar. M. Eliade'nin sözünü ettiği (Eliade 1991) o büyük ve üretken toprak ananın temsilcisi olan annenin doğurma eylemi, aslında hayatın toprakta ortaya çıkması gibi bir ilksel hareketin taklidi ve tekrarıdır. Kadının doğurganlık vasfı, duygu ve düşüncelerini de biçimlendirir. W. Ong'un bahsettiği (Ong 1999), sözlü kültürde ses ile sınırlanan sözcüklerin düşünme sürecini olduğu kadar anlatım biçimini de etkilediği ve bedensel ritmin anımsamayı kolaylaştırdığı gerçeği; yine söze dayalı bir anlatım biçimi olan, anne ile bebek arasındaki iletişimi gösteren, bebeği sallama hareketi, uyak düzeni ve yinelenen sözcükleriyle aynı aksta tekrarlar oluşturan ninniler için de geçerlidir. Annenin bebeğine verdiği değer, onun için beslediği tüm samimi duygular ninnilerdeki yaratıcılığıyla can bulur. Yeri gelir, o andaki ruh hali

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

ve duygu durumuna göre, dertleşir onunla. Bu anlamda bebek de can kulağıyla dinler annesini. Ninnilerdeki melodik form ve sevgi sözcükleriyle çiçeklenir minik dünyası. Sevgi ve huzur bulur, güven duyar. Bilişsel, duygusal, sosyal açılardan gelişir.

M.Ö. 3000 yılına ait bir Sümer tabletinde geçen ninni metni (Çığ 2002), ‘annenin bebeğine şarkısı’ olarak nitelendirilen ninninin dünya uygarlığının kadim sözlü ürünlerinden biri olduğunu işaret etmektedir. Aşağıya bir kısmını (Kramer 1998: 396, 397) alıntılıyoruz:

U-a a-u-a
 Ururu şarkımda -büyüsün
 Unıru şarkımda - kocaman olsun
 ...
 Oğlum, uyku seni aldı alacak
 Uyku seni bastırdı bastırıcak
 ...
 Gel uyku, gel uyku
 Oğlumun olduğu yere gel
 Çabuk oğlumun olduğu yere gel uyku
 Uykusuz gözlerine uyku ver
 Sürmeli gözlerine elini koy

Türk kültürünün yazılı kaynaklarından ilki olan Dîvânü Lugâti't-Türk'de de “balu balu” ikilemesiyle karşılanan ninni, “kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler” (Atalay 1999: 232) açıklamasıyla birlikte verilmektedir. Bu konuda geçmişten günümüze dek ninninin biçim üslûp muhteva özellikleri, ninni tasnifleri, değişik formlarda bestelenmiş ninniler, Anadolu sahası diğer Türk toplulukları ve dünyanın çeşitli ülkelerine ait ninni metinleri, ninnilere göstergebilimsel bağlamsal işlevsel psikanalitik yaklaşımlar, ninni ve kadın sorunları gibi pek çok alt başlık altında sayısız bilimsel çalışma yapılmıştır*.

*Ninni ve Türk ninnileri hakkında bazı yayımlar için bkz. Ignacz Kunos, *Halk Edebiyatı Numuneleri: Türkçe Ninniler*, İstanbul, 1341 (1922); a.g.y, *Türkçe Ninniler* (Haz. Nilgün Çıblak Coşkun), Ankara, 2013; Tahsin Nahit, *Türküler Maniler Ninniler*, Kastamonu, 1932; Enver Behnan Şapolyo, *Halk Ninnileri*, İstanbul, 1938; Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul, 1982; a.g.y. “Ninnilerimiz”, *Erdem*, III/7’den ayırabım, 1987: 211-237; Şükrü Elçin, “Ninni”, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1986: 271; Ali Berat Alptekin, “Ninni”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, İstanbul, 1990: 63-65; Mustafa Nuri Şirin, *Ninni Bebeğim Ninni – Ninni Şiirleri Antolojisi*, Ankara, 1990; Cemal Kurnaz, “Ninnilerin Şiirli Dünyası”, *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara, 1997: 47-50; Besim Atalay, *Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi III*, 1999: 232; Zeki Karakaya, “Göstergebilimsel İşlevler Açısından Ninniler”, *Milli Folklor*, 61, 2004: 44-57; Mehmet Aça, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil - Ninni”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Haz. M. Öcal Oğuz vd.), Ankara, 2005: 251-252; Sabri Koz, *Her Güne Bir Ninni*. İstanbul, 2005; Suat Ungan, *İşlevsel Yönleriyle Ninniler*. Ankara, 2009; Necati Demir – Fikriye Demir, *Türk Ninnileri*, Ankara, 2010; Belde Aka, “Ninnileri Psikanalitik Yaklaşımla Yeniden Okuma Denemesi”, *Milli Folklor*, 88, 2010: 38-43; Meriç Kurtuluş, “Ninnilerde Kadın Sorununa Bakış”, *Milli Folklor*, 88, 2010: 44-52; Songül Çek Cansız, “Ninnilere Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, 6/4, 2011: 61-75; Nilgün Çıblak Coşkun, “Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım”, *Turkish Studies*, 8/4, 2013: 499-513; Emine Kırıcı Uğurlu, “Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninni”, *Milli Folklor*, 102, 2014: 43-52; Gülçin Tannıbuyurdu, “Klasik Türk Şiirinde Kadın Söyleminin İzinde: Şeref Hanım Divanı’nda Ninniler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları*

Türk edebiyatında genellikle Halk şiirinin anonim ürünlerinden biri olarak bilinen ninni, Divan şiirinde nasıl bir yol izlemiştir? Amil Çelebioğlu'nun dile getirdiği, “çocuklara söylenmek için değil, edebi bir mahsul olarak yazılmış taklidi ninniler” (Çelebioğlu 1987: 234); bu sorunun cevabı olabilecek bazı referanslar içermektedir. Biz bu yazı vesilesiyle, 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın sonuna dek tarayabildiğimiz metinlerden hareketle bir tespit ve değerlendirme yapmaya çalışacağız. Hem metin hem yorum anlamında Çelebioğlu'na katkı niteliği sağlayabilecek minik eklemelerimiz de olacak.

Bilindiği üzere ninni klasik şiirde özellikle kadın şairlerin yaratıcılığında çıkar karşımıza. Ancak biri çok meşhur bir şairin olmak üzere -şimdilik tespit edebildiğimiz- iki şiirde erkek dilinden yazıldığı da bilinmektedir. Terim olarak ise, doğum ile ilgili bazı tarih manzumeleri ile bir şarkıda ninni sözcüğüne rastlanmaktadır. Söz konusu metinlerin adları, yer aldıkları eserler ve şairleri şöyle sıralanabilir*:

I. Erkek dilinden söylenen ninniler

- “Tardıyye” - Hüsn ü Aşk – Şeyh Gâlib (ö.1799)
- “Mesnevî-i ‘Aşkîyye” - Divan – Şakir Mehmed (ö.1836)

II. Kadın dilinden söylenen ninniler

- “Ninni Der-Hakk-ı Mîr Nebîl” – Divan – Şeref Hanım (ö.1861)
- “Ninni Berây-ı Besîm Beg” – Divan – Şeref Hanım (ö.1861)
- “Bir Çocuk İçin Yapılan” – Divan – Şeref Hanım (ö.1861)
- “Ninni” – Divan – Nakıyye Hanım (ö.1899)
- “Hemşîre Ninnisi” – Hanımlara Mahsus Gazete – Naciye Hanım (ö.1896)

III. Ninni teriminin geçtiği manzumeler

- “Şarkı” - Divan – Şakir Mehmed (ö.1836)
- “Merkez-i Vilâyet Tahrîrât Müdürü Hakkı Efendinin Mahdûmu Mehmed Tâhir Efendinin Târîh-i Vilâdetidir” – Divan – Trabzonlu Emin Hilmi (ö.1884)
- “Ref’ a Sultân Vilâdetine” – Divan – İbrahim Raşid (ö.1892)

Divan şiirindeki ilk ninni örneği olarak, Şeyh Gâlib’in Hüsn ü Aşk mesnevisindeki bir tardıyye örnek gösterilebilir. Bu tardıyyeden önce, “Zindegânî-i ‘Aşk yâhud Sıfat-ı Perverîş-i ‘Aşk” (Gölpınarlı 1971: 124) adlı bölüm gelmektedir:

Bed’ eyledi ‘Aşk pîç ü tâba

Bend oldu kımât-ı ıztırâba

Aşk; sıkıntı ve endişeye başladı, ıstırap bezine bağlandı.

Yapdırdı sipihr-i pür-felâket

Dergisi, 4/1, 2015: 112-120.

*Şiirlerin yazıldığı dönem itibarıyla, başlıklar ve şiir alıntılarında klasik imla yerine mümkün olabildiği kadar günümüz Türkçesine yaklaştırarak okuma tercih edilmiştir.

Tâbûtdan oña mehd-i râhat
Felaket dolu felek, ona tabuttan bir istirahat beşiği yaptırdı.

Tâ dîdesi ola hâba mu'tâd
Bu şi'ri ederdî dâye inşâd
Gözü uykuya alışsın diye, dadısı ona bu şiiri söyledi.

Ardından Tardiyye nazım şekliyle, dadısının Aşk'a ninni olarak okuduğu şiir (Gölpınarlı 1971: 124-128) başlar. Burada geçen dizeler, Aşk'ın gelecekte çıkacağı yolculuğun da işaretleri gibidir:

Ey mâh uyu uyu ki bu şeb
Gûşuñda yer ede bâng-ı yâ Rab
Ma'lûm degil egerçi matlab
Böyle görünür ki hükm-i kevkeb
Sîh-i siteme kebâb olursun

Ey ay, uyu uyu ki bu gece 'ya Rab' sesi kulağında yer etsin. Her ne kadar istenilen bilinmese de, yıldızın hükmüne göre böyle görünür: Zulüm şişine kebab olursun.

Ey gönca uyu bu az zamândır
Çarhın sana maksadı yamandır
Zîrâ katı tünd ü bî-amândır
Lutf etmesi de velî gümândır
Havfım bu ki pek harâb olursun

Ey gönca; zaman kısadır, uyu. Feleğin sana maksatı kötüdür. Çünkü çok serttir ve amansızdır. Fakat lutfetmesi de şüphelidir. Korkum bu ki, pek harap olursun.

Ey nergis-i 'aşk hâb-ı nâz et
Dâmân-ı kazâya düş niyâz et
Biñ havf ile çeşm-i cânı bâz et
Encâm-ı belâdan ihtirâz et
Bâzîçe-i inkılâb olursun

Ey aşk nergisi; naz uykusuna dal, kader eteğine düş yalvar. Can gözünü bin korku ile aç. Belanın sonundan kendini koru. (Yoksa) değişimin oynacağı olursun.

Gel mehd-i safâda râhat eyle
Birkaç gececik ferâgat eyle
Fikr eyle sonun 'inâyet eyle
Süt yerine kana 'âdet eyle
Peymâne-keş-i 'itâb olursun

Gel safa beşiğinde rahat et. Birkaç gececik bırak. Lutf et sonunu düşün. Süt yerine kana alış. (Yoksa) azarlama kadehini çekersin.

Mehd içre uyu ki ey semen-ber
Kalmaz bu revişte çarh-ı çenber
Bir hâl ile gerdiş etmez ahter
Seyr et sana az vakitte n'eyler
Seyl-i ğama âsiyâb olursun

Ey yasemin göğüslü, beşik içinde uyu ki dönen felek hep bu gidişte kalmaz. Yıldızlar aynı halde dönmez. Bak sana yakında ne eder? Gam selinin değirmeni olursun.

Bîdârlık ile etme mu'tâd
Uykudan olur olursa imdâd
Bir zehr sunup bu çarh-ı cellâd
Gâlib gibi kârın ola feryâd
Bezm-i eleme rebâb olursun

Uyanıklığa alışma, yardım olursa uykudan olur. Bu cellat felek bir zehir sununca, işin Galip gibi feryat etmek olur. Elem meclisine rebap olursun.

Şakir Mehmed'in Divan'ındaki "Mesnevî-i 'Aşkîyye"si, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk'ı ile benzerlikler göstermektedir. Beyitler halinde ilerlerken, şair birden şarkı nazım şekline geçerek ninni söylemeye başlar (Yanbal 2009: 393):

Gehvâreye koydu dâye-i nâz
Bu şarkıya etdi böyle âğâz
Naz dadısı, beşiğe koydu. Bu şarkıya böyle başladı.

Uyu uyu eyleme âh u figân
Soñra duyar hâlimizi el-amân
Râhat edip kes sesini bir zamân
Ninni ağam ninni paşam ninni

Uyu uyu, ağlayıp inleme. Sonra halimizi duyar aman medet. Bir zaman rahat edip sesini kes. Ninni ağam, ninni paşam, ninni.

Şimdi seni biz sevelim etme zâr
Soñra saña yâd olur elbette yâr
Bir iki gün uyu büyü et karâr
Ninni ağam ninni paşam ninni

Şimdi biz seni sevelim, ağlama. Sonra sana elbette sevgili hatıra olur. Bir iki gün uyu

büyü, rahatla. Ninni, ağam, ninni paşam, ninni.

Vakt ola ki uyuda seni mâderiñ
Âteş-i ‘aşk ile yanıp her yeriñ
Nice cefâlar edicek dil-berîñ
Ninni ağam ninni paşam ninni

Zaman olur ki, annen seni uyutur. Aşk ateşi ile her yanın yanıp sevgilin nice cefalar ettiğinde, ninni ağam ninni paşam ninni.

E e deyip uyuduğun eyle yâd
Hüsn-i cemâle olıcak ber-murâd
Şakir gibi bî-çâreyi de eyle yâd
Ninni ağam ninni paşam ninni

E e deyip uyuduğunu hatırla. Yüz/Cemal güzelliği dileğine kavuşunca, Şakir gibi çaresizi de anımsa. Ninni ağam, ninni paşam, ninni.

Hâb içre duyup cemâl adın
Açdı gözünü bilip murâdın
Uyku içinde yüz güzelliği/Cemal adını duyunca, dileğini bilip gözünü açtı.

Klasik şiirde ninninin bir kadın söylemi olarak öne çıkmasına dair bilinen en meşhur örnekler ise, Şeref Hanım Divanı’ndadır. Bu şiirin önemli kadın şairlerinden biri olan Şeref Hanım, hiç evlenmemiştir ve çocuğu da yoktur. Divan’ındaki ninniler, kız kardeşinin çocukları Nebîl, Besîm ve Nakıyye içindir. ‘Teyze’ sıfatıyla yeğenlerine söylediği bu ninniler, ninni türünün taşıdığı klasik bağlamın yanında; Freudyen bir okumayla psikanalitik açıdan yorumlandığında, kadın edilgenliğinin anne etkinliği ile bastırıldığı şeklinde de düşünülebilir*. Bununla birlikte özellikle Nakıyye için; onun daha çocukken annesiz kalması üzerine, ‘anne yarısı’ olarak Şeref Hanım’ın ona annelik etmesiyle gelişen ayrı bir duygusal bağ da söz konusudur. Divan’daki ilk ninni örneği olan “Ninni Der-Hakk-ı Mîr Nebîl” (Arslan 2002: 224-227), murabba nazım şekliyle ve Nebîl hakkında söylenmiştir:

Diñle ki oldu beyân
Matlab u maksûd-ı cân
Olasın oğlum hemân
Gâlib-i her şâ’irân

Canın maksadı ve meramı beyan oldu, dinle. Oğlum, her şairin Gâlib’i olasın.

* Bu psikanalitik yorumun dayandığı kuramsal arka plan için bkz. Sigmund Freud, “Kadınlık”, *Psikanaliz Üzerine*. Çev. A. Avni Öneş, İstanbul, 1991.

Hâfız u Sâ'ib degil
Nâbî vü Tâ'ib degil
Vehbî vü Râgıb degil
Cümleyi geç bî-gümân

Hâfız ve Sâ'ib, Nâbî ve Tâ'ib, Vehbî ve Râgıb değil, şüphesiz hepsini geç.

Nâz u letâfet saña
Dâye vü lâla ola
Ehl-i suhan ede tâ
Her sözünü hırz-ı cân

Söz ehli / şairler, her sözünü can muskası edene kadar; naz ve incelik, sana dadı ve lala olsun.

Eyleyip Allâh kerem
Nutka gelirsin ne dem
Dilerim ey gonca-fem
Ede fasîhü'l-lisân

Ey gonca ağızlı, Allah kerem eyleyip konuşmaya başladığın zaman düzgün söz söylemeni dilerim.

Ağlama ey verd-i al
Em memeden lezzet al
Cüz'i n'olur hâba dal
Niceye dek bu figân

Ey kırmızı gül, ağlama. Meme em, lezzet al. Ne olur biraz uykuya dal. Bu ağlama ne zamana kadar?

Tûtî-i bâğ-ı fu'âd
Şîr ü şekerse murâd
İstediginden ziyâd
Al olasın şâdmân

Gönül bahçesinin papağanının istediği süt ve şekerse, istediğinden fazla al ki mutlu olasın.

Midhate şâyestesin
Tıfl u nev-restesin
Mehd-i dile bestesin
Şimdilik ey nev-civân

Ey genç delikanlı; şimdilik övmeye layıksın, çocuk ve yeni yetişmişsin, gönül beşiğine bağlısın.

Gül açıl o şûh u şen
Ey gül-i nâzik-beden
İşte bu ninniyle sen
Eyle dilin bir zamân

O şuh ve şen, gül ve açıl. Ey nazik bedenli gül, işte bu ninniyle sen bir zaman gönlünü eyle.

Sabr et eder Kirdgâr
Mâhiyetiñ âşikâr
Derseñ olam nâm-dâr
Zühd ile ol râygân

Sabret, Tanrı aslını aşikar eder. Meşhur olayım dersene, züht ile beyhude ol.

Hâsılı ‘ömrüm Nebîl
Dünyede ol bî-‘adîl
Her hüner ü ‘ilmi bil
Kim olasın nükte-dân

Ömrümün hasılı Nebîl, dünyada benzersiz ol. Her hüner ve ilmi bil ki nüktedan olasın.

Olma meded bî-haber
Ehl-i dil ol ey püser
Saña tutarsañ yeter
Pend-i dil-i nâ-tüvân

Habersiz olma, yardım et. Ey çocuk, gönül ehli ol. Âciz gönlün nasihatini tutarsan sana yeter.

Añla hakikat nedir
Râh-ı tarikat nedir
‘Aşk u mahabbet nedir
Kalmaya remz-i nihân

Hakikat nedir, tarikat nedir, aşk ve muhabbet nedir anla. Gizli remiz kalmasın.

Herkese ey nâzenîn
Eyle tevâzu’ hemîn
Olma sakın ‘ayb-bîn
Kim bulasın nâm u şân

Ey nazik/nazlı, herkese daima tevazu eyle. Sakın ayıbı görme ki meşhur olasın.

Kat’-ı cidâl etmede
Terk-i celâl etmede
Kesb-i kemâl etmede
Sa’y-ı belîğ et hemân

Kavgayı kesmede, kızgınlığı terk etmede, olgunluk kazanmada emek harcayıp gereği gibi çalış.

Gözle edeb subh ü şâm
Herkese et ihtirâm
Nâz ile eyle hırâm
Ey gül-i nev-res fidân

Ey yeni yetişmiş gül fidanı; sabah akşam edep gözle, herkese saygı göster, naz ile salın.

Hayr ola her niyyeti
Sa'd ola her sâ'ati
Geldi du'â nevbeti
Olalım âmîn-künân

Her niyeti hayır olsun. Her saati uğurlu olsun. Dua nöbeti geldi, Amin diyelim.

'Ömr-i firâvânına
'Akl ile 'irfânına
Şöhretine şânına
Reşk ede halk-ı cihân

Dünya halkı; uzun ömrünü, aklını ve irfanını, şöhretini ve şanını kıskansın.

Oldu çün ey nûr-pâş
Hazretine nâm-dâş
Dilerim asla hırâş
Çekmesin ol dil-sitân

Ey nur saçan, yanına/önüne adaş olduğu için o gönül ülkesi asla tırmalanmasın dilerim.

Yâveri Sıddîk ola
Hem-demi tevfiik ola
Mazhar-ı tahkîk ola
Her dem ü her vakt ü ân

Her zaman ve daima yardımcısı Hz. Ebubekir olsun. Arkadaşı, Tanrı'nın yardımı olsun. Doğruluğun mazharı olsun.

Ol dür-i pâkiñ Şeref
Görmedi mislin selef
Eyleye hayrû'l-halef
Hazret-i Allah hemân

Şeref, öncekiler o temiz incinin benzerini görmedi. Allah onu hemen hayırlı oğul yapsın.

Ardından, "Ninni Berây-ı Besîm Beg" (Arslan 2002: 227-228) başlıklı murabba gelir:

Ey dür-i bahr-ı merâm
Hakka bu her kez ricâm
Saña çü bedr-i tamâm
Herkes ede ihtirâm

Ey dilek denizinin incisi, her defasında Tanrı'ya ricam budur ki sana ayın on dördü gibi herkes hürmet etsin.

Dilerim 'âlemde ben
Oyna vü gül şâd u şen
Mehd-i letâfetde sen
Zevk ile ol müstedâm

Ben dünyada oyna, gül, mutlu ol isterim. Sen letafet beşiğinde zevkle daim ol.

Eylemesin ey güher
Kimse saña bed-nazar
Hüsnüñe şems ü kamer
Reşk ede her subh ü şâm

Ey mücevher, kimse sana kötü gözle bakmasın. Güneş ve ay sabah akşam güzelliğini kıskansın.

Em meme feryâdı ko
Yat uyu ey mâh-rû
İşte saña ninni bu
Eyle dilin şâd u kâm

Ey ay yüzlü; meme em, ağlamayı bırak, yat uyu. İşte sana ninni bu. Gönlünü mutlu et.

Kasdımı etdim beyân
Dinle Besîmim amân
Şâ'ir-i şîrîn-zebân
Olmağa et ihtimâm

Aman Besîmim dinle, niyetimi anlattım. Tatlı dilli bir şair olmak için dikkat ve gayretle çalış.

Pendimi eyle kabûl
Gönlümü etme melûl
Ey püser ehl-i dil ol
İster isen nîk-nâm

Öğüdümü kabul et. Gönlümü üzme. Ey oğul, iyi adlı olmak istersen gönül ehli ol.

Nazm-ı nefîsde Nazîm
Şi'r-i selîsde Fehîm
Tab'-ı zarîfde Nedîm
Olmağa sa'y et müdâm

Hoş/Güzel nazımda Nazîm, düzgün/akıcı şiirde Fehîm, zarif şairlik mizacında Nedîm gibi olmak için daima çalış.

Ey lebi âb-ı zülâl
Olma sakın belh-makâl
Lü'lü' ü cevher misâl
Çıka dilinden kelâm

Ey tatlı su dudaklı, sakın ahmakça sözler söyleme. Söz dilinden inci ve cevher misali çıksın.

'Aşka refik olmağa
Ehl-i tarîk olmağa
Kand-ı dakîk olmağa
Etme lebin iltizâm

Aşka dost olmak, yol ehli olmak, toz halinde şeker olmak için dudağını lüzumlu sayma.

Budur usûl-i selef
Eyleme vakti telef
Başla du'âya Şeref
Söz bula tâ kim hıtâm

Şeref, öncekilerin usulü budur: Vaktini telef etme, duaya başla ki söz sona ersin.

Ey gül-i nahl-i murâd
Ola derûnuñ güşâd
Vere kemâl-i ziyâd
Saña cenâb-ı Hudâm

Ey dilek fidanının gülü, için açık/ferah olsun. Tanrım sana fazla olgunluk/yetkinlik versin.

Kendini hicrândan
'Aklını noksândan
'Ömrünü pâyândan
Hıfz ede Rabbü'l-enâm

Bütün mahlukların Tanrısı, (onun) kendisini ayrılıktan, aklını eksiklikten, ömrünü sondan korusun.

Üçüncü murabba, “Bir Çocuk İçin Yapılan”dır (Arslan 2002: 229) ve Nakıyye için söylenmiştir:

Ey semen-i cân-fezâ
V’ey gül-i bâğ-ı edâ
Bülbül-i sahn-ı vefâ
Sağ olasın dâ’imâ

Ey cana can katan yasemin ve ey eda bahçesinin gülü, vefa meydanının bülbülü, daima sağ olasın.

Yat uyu çekme mihen
Süt için ey sîm-ten
İşte meme işte sen
Etme figân u bukâ

Yat uyu, eziyet çekme. Ey gümüş göğüslü, süt iç. İşte meme işte sen, ağlayıp inleme.

Ninni ile egleyim
Ben de safâ eyleyim
Kendiñi bil söyleyim
Soñra Nakıyyem saña

Ninni ile avutayım. Ben de sefa eyleyeyim. Sonra Nakıyyem sana “kendini bil” diyeyim.

Saña niyâzım budur
Sûz u güdâzım budur
Âdeme lâzım budur
Yaz oku subh ü mesâ

Sana yalvarmam budur. Yanıp yakılmam budur. İnsana lazım budur. Sabah akşam yaz, oku.

Vakti ile işle iş
Öğren edeb hem nakış
Gâhîce de dik dikiş
Olmaya vaktin hebâ

Vakti ile iş işle. Edebiyat ve nakış öğren. Bazen de dikiş dik. Vaktin heba olmasın.

Ola lisânîñ fasîh
Hulk ü cemâliñ melîh
İşleme fi'l-i kabîh
Bir vakit ey dil-rübâ

Ey gönül alan; dilin düzgün/açık, huyun ve yüz güzelliğın tatlı olsun. Bir vakit ayıp iş işleme.

Dilerim ey ter-zebân
Ol kadar ol nükte-dân
Gıpta edip şâ'irân
Reşk ede bây u gedâ

Ey taze dilli; dilerim o kadar nüktedan olursun ki, şairler gıpta edip zengin ve fakirler kıskanır.

Ede o 'âlî-güher
Mehd-i safâyı makar
Görmeye yâ Rab keder
Çekmeye cevır ü cefâ

O yüce cevher, sefa beşîğini karargâh etsin. Ya Rab; keder görmesin, eziyet çekmesin.

Ehl-i tabî'at ola
Râğıb-ı sohbet ola
Tâlib-i ülfet ola
Hem de mizâc-âşinâ

Zevk sahibi, sohbeta istekli, görüşüp konuşmaya talip ve bir de mizacı bilindik olsun.

Şart-ı tarîkat bile
Kadr-i hakikat bile
Resm-i mahabbet bile
Kalmaya bî-behre tâ

Tarikat şartı, hakikat değeri, muhabbet tarzı bile nasipsiz kalmasın.

Düşme Şeref çâreme
Ekme nemek yarama
Şimdi ciger-pâreme
Geldi zamân-ı du'â

Şeref, çareme düşme. Yarama tuz basma. Şimdi ciğer parçama dua zamanı geldi.

‘Ömr ü kemâlin ziyâd
Tâli’ u bahtın güşâd
Gönlünü gâyetle şâd
Ede cenâb-ı Hudâ

Tanrı; ömrünü ve yetkinliğini uzun, talihini ve bahtını açık, gönlünü fazlasıyla mutlu etsin.

Aradan yıllar geçer, küçük Nakıyye büyür ve o da teyzesi gibi şiirle ilgilenmeye başlar. Klasik şiirin kadın şairlerinden biri olarak Nakıyye Hanım Divanı’nda da murabba nazım şekliyle kendi kızı için söylenmiş bir “Ninni” (Şentürk 2010: 216-218) metni bulunmaktadır:

Ey güher-i tâc-dâr
V’ey der-i ‘âlî nizâr
Zâtıñı Rabbü’l-‘ibâd
Dâ’im ede ber-murâd

Ey taç sahibinin cevheri ve ey yüce kapının zayıfı, ibadet edenlerin Tanrısı seni daima isteğine kavuştursun.

Ol mül-i câm-ı amân
Midhata şâyân hemân
Der gören ehl-i dilân
Mısra’-ı ber-ceste-zâd

O emlilik/korkusuzluk kadehinin şarabı, övgüye layıktır. Gören gönül ehli, “berceste mısradan doğmuş” der.

Saña kerîmem kerem
Dâye-i ‘izz ü ni’am
Senden ümîdim bu dem
Olmayasın bed-nihâd

Kızım, yücelik ve nimetler dadısı sana cömert. Şimdi senden ümidim, kötü huylu olmamandır.

Şi’r ile ey dil-fezâ
Râgıba ol reh-nümâ
Fıtnat ü Leylâyı tâ
Etmeye hiç kimse yâd

Ey gönül açan, şiir ile Râgıb'a yol açıcı ol. Fitnat ve Leyla'yı hiç kimse hatırlamıyor.

Hem ediben sû-be-sû
'İlm ü hüner cüst u cû
Gûşîş eyle yaz oku
Oldur 'irfân-ı gûşâd

Her tarafta ilim ve hüner arayarak çalış, yaz, oku. Açılma irfanı odur.

Mihr-i safâda bu şâm
Yat uyu ey bedr-i tâm
Şîr ü şekerden müdâm
Kesb edegör zevk-i şâd

Ey ayın on dördü, bu gece sefa güneşinde yat uyu. Süt ve şekerden daima mutluluk zevkini al.

Kıl Nakıyye bî-karâr
Bendeligin âşikâr
Ol mehiñ emr-i zikâr
Eyleye 'ömrün ziyâd

Ey kararsız Nakıyye, kulluğunu açık et. Erkeklerin emri, o ayın (ay gibi güzelin) ömrünü uzatsın.

Klasik şiirin bir başka kadın şairi Naciye Hanım, devrinin meşhur süreli yayınlarından biri olan Hanımlara Mahsus Gazete'nin altmışıncı sayısına bir ninni ile katılmıştır. "Hemşîre Ninnisi" (Cunbur 2011: 193-195) adlı bu ninni, muhammes nazım şekliyle söylenmiştir:

Uyu ey tıfl-ı melek-şânım uyu
Uyu ey necm-i dırahşânım uyu
Uyu ey gonca-i handânım uyu
Uyu ey neşve-res-i cânım uyu
Uyu ey tuhfe-i Yezdânım uyu

Uyu ey melek şanlı çocuğum, uyu. Uyu ey parlak yıldızım, uyu. Uyu ey gülen goncam, uyu. Uyu ey canımın neşe yetiştiricisi, uyu. Uyu ey Tanrı armağanım, uyu.

Uyu kim hâline hayrân olayım
Sevinip şevk ile handân olayım
Handeñe dideñe kurbân olayım

Sen uyu ben de nige**h**-bân olayım
Uyu ey me**h**ar-ı vicdânım uyu

Uyu ki haline şaşırıyım, sevinip keyifle güleyim. Gülüşüne, gözüne kurban olayım.
Sen uyu ben de gözcü/bekçi olayım. Uyu ey vicdanımın övüncü, uyu.

Hani hurşîd-i münevver gitdi
Lâne-i nevmine hicret etdi
Kesilip savt u şamâtât bitdi
Bilemem gönlünü kim incitdi
Uyu gâyetle perîşânım uyu

Hani ışıklı/aydınlık güneş gitti, uyku yuvasına göçtü. Ses seda kesilip şamata bitti.
Gönlünü kim incitti bilemem. Uyu benim çok perişan olmuşum, uyu.

Uyu da anneni gör rüyâda
Ne var anlatsın öbür dünyâda
Orada rûhu saña âmâde
Gayrı gel hatme ver o feryâda*
Uyu ey reşk-i sürûşânım uyu

Uyu da rüyanda anneni gör. Öbür dünyada ne var anlatsın. Orada ruhu sana hazır.
Gel gayrı, o feryadı bitir. Uyu ey meleklerin kıskandığı, uyu.

İstirâhat demi gelmiş çatmış
Pister-i râhate ‘âlem yatmış
Ay bile ebr içine cân atmış
Seni cinler mi ‘aceb aldatmış
Uyu ey mihr-i yetîmânım uyu

Dinlenme zamanı gelmiş çatmış. Dünya rahat yatağına yatmış. Ay bile bulut içine
can atmış. Acaba seni cinler mi aldatmış? Uyu ey yetimlerin güneşi, uyu.

A melek yavrusu tıfl-ı dil-bâz
Pendimi diñle sükût et de biraz
Kalmadı ninniye bende âvâz
Bitmedi sende yine aslâ nâz
Uyu ey bâ’is-i efgânım uyu

A melek yavrusu, gönül eğlendiren çocuk, nasihatimi dinle de sus biraz. Bende
ninniye ses kalmadı. Sende yine asla naz bitmedi. Uyu ey ağlamalarımın sebebi, uyu.

* o: –

Felegiñ lutfuña asla kanma
Dehr-i bî-mihre sakın aldanma
Beni bu ‘âlemi bâkî sanma
Uyu artık uyu yaltaklanma
Uyu ey server-i hûbânım uyu

Feleğin lutfuna asla kanma. Sevgisiz/Şefkatsiz dünyaya sakın aldanma. Beni, bu alemi kalıcı sanma. Uyu artık uyu, yaltaklanma. Uyu ey güzel reisim, uyu.

Hani o melce-i şefkat mâder
Hani o kân-ı muhabbet mâder
Hani o mihr-i mürüvvet mâder
O da mahv oldu nihâyet dâder
Uyu ey pertev-i çeşmânım uyu

O şefkat sığınağı olan anne hani? O sevgi ocağı olan anne hani? O cömertlik/iyilikseverlik güneşi olan anne hani? O da mahvoldu sonunda kardeş. Uyu ey gözlerimin ışığı, uyu.

Şerhalar açdı ten-i nerminden
Sanki sârr aldı felek hasmından
Kıldı mahrûm bizi bezminden
Geçecek hâke yarın şerminden
Uyu uyu ey murğ-ı gülistânım uyu

Yumuşak vücudunda yarıklar açtı. Sanki felek düşmanında sevinçli haber aldı. Bizi meclisinden mahrum bıraktı. Yarın utancından toprağa geçecek. Uyu ey gül bahçemin kuşu, uyu.

Sevgili annemiz öldü öleli
Yıkılıp gitdi bu beytin temeli
Kalmadı gönülümüñ asla emeli
Uyu ey bâ'is-i ahzânım uyu*

Sevgili annemiz öldü öleli, bu evin temeli yıkılıp gitti. Gönülümün asla emeli kalmadı. Uyu ey kederler sebebim, uyu.

Baňa bak eyledigim nevhâya bak
Döktüğüm kanlı sıcak reşhâya bak
Kalbime açdığı şerhâya bak
Çeşm-i ‘âlemde sönük lemhâya bak
Uyu ey neyyir-i tâbânım uyu

* Şiiri alıntıladığımız kaynakta bu bölüm bir mısra eksik olarak beşlik değil dörtlüktür.

Bana bak, ölüye nasıl sesli ağladığıma bak, döktüğüm kanlı sıcak damlaya bak. Kalbime açtığı yarığa bak. Dünyanın gözündeki sönük parlıtya bak. Uyu ey parlak güneşim, uyu.

Hak beni hüznden îcâd etmiş
Nâle vü giryeyi mu'tâd etmiş
Hüznümü ye'simi müzdâd etmiş
Fikrimi göñlümü ber-bâd etmiş
Uyu ey derdime dermânım uyu

Tanrı beni hüzünden yaratmış. Ağlama ve inlemeyi adet etmiş. Kederimi, üzüntümü artırmış. Düşüncemi, gönlümü perişan etmiş. Uyu ey derdime dermanım, uyu.

Uyumazsañ büyümezsın melegim
A benim sevgili nâzik çiçeğim
Melegim gül-dehenim gözbebegim
Gitmesin bîhûde ninnim emegim
Uyu ey dilber-i nâzânım uyu

Meleğim, uyumazsan büyümezsın. A benim sevgili, nazik çiçeğim. Meleğim, gül ağzlım, gözbebeğim. Ninnim, emeğim boşa gitmesin. Uyu ey nazlı dilberim, uyu.

Hele bak encüme bî-fer kalmış
Demek onlar dahi nevme dalmış
Senin âh uykunu Allâh almış
Mehi feryâd u figâna salmış
Yeter artık yeter efgânım uyu

Hele güçsüz/ışsızsız kalmış yıldızlara bak. Demek onlar da uykuya dalmış. Ah senin uykunu Allah almış. Ayı feryat figana salmış. Yeter artık ağlamalarım yeter, uyu.

Divan şiirindeki özel ninni metinleri dışında, terim olarak da bazı şiirlerde ninni sözcüğüyle karşılaşılmaktadır. Örneğin, Şakir Mehmed Divanı'nda yer alan ve sevgili için Nedîmâne tarzda yazılmış bir şarkının (Yanbal 2009: 934) ikinci altılığında 'ninni' geçmektedir:

Nâz öğrenmiş ninesinden
Ninni kuzum demesinden
Öpebilsem memesinden
Yandım 'aşkıñ hevesinden
Kime cânım penbe hâre
Sînem oldu pâre pâre

Ninesinin "ninni kuzum" demesinden naz öğrenmiş. Memesinden öpebilsem. Aşkın

hevesinden yandım. Canım, pembe hare kime? Göğsüm parça parça oldu.

Yine XIX. yüzyıla ait iki divanda mevcut iki tarih manzumesinde de ninni terimine rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, Trabzonlu Emin Hilmi'nin vilayet merkezi yazı işleri müdürünün yeni doğan oğlu için yazdığı manzumesinde (Duman 2010: 300) tarih düşürdüğü son beyittir:

Dâyesi dedi iki ninni ile târîhin

Girdi gehvâre-i hestîye Muhammed Tâhir

Dadısı iki ninni ile tarihini söyledi. Mehmed Tâhir, varlık/var olma beşiğine girdi.

İkincisi ise, İbrahim Raşid'in padişah II. Abdülmecid'in kızı Refia Sultan'ın doğumunu kutlamak üzere yazdığı bir tarih manzumesinde (Çetin 2006: 141) olup son beyitten bir önceki beyittir:

Geldi tenşît ü du'âya ne güzel bu mısra'

Ninni dendikçe ede 'ömrünü efvân Mennân

Ne güzel, bu mısra şenlendirme ve duaya geldi. İhsanı bol Tanrı, ninni dendikçe ömrünü uzatsın.

Sonuç:

Klasik şiirde ninni üzerine hazırladığımız bu yazıyla, zaman aralığı olarak belirlediğimiz 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın sonuna dek ulaşabildiğimiz metinleri taradık. Tespitlerimizin bizi götürdüğü sonuçları aşağıdaki değerlendirmeye veriyoruz:

- 7 şaire ait 10 şiir metni bulunmuştur. Bu şiirlerden 5'i erkek, 5'i kadın dilinden söylenmiştir.
- Şiirlerden 1 tanesi müstakil bir mesnevi, 8 tanesi divan, 1 tanesi de gazete içindedir.
- Nazım şekilleri açısından şiirlerden 1'i tardıyye, 2'si şarkı, 4'ü murabba, 1'i muhammes ve 2'si de kıt'a-i kebire biçimindedir.
- Şiirlerin hepsi aruz vezniyle yazılmış olup 1'i mef'ûlü / mefâ'ilün / fe'ûlün, 1'i fâ'ilâtün / fâ'ilâtün, 1'i fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün, 2'si fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün, 1'i fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün ve 4'ü de müfte'ilün / fâ'ilün kalıbındadır.
- Şiirlerde ninni ile ilgili olarak "hâb", "uyu-", "şeb", "gece", "mâder", "dâye", "lâlâ", "e e de-", "ninni kuzum", "dinle-", "du'â", "lâne-i nevm", "uyumazsañ büyümezsın" gibi kavramlar yer almaktadır.
- Bazı şiirlerden, ninni söyleyicilerinin dadı, şairin kendisi (teyze veya abla sıfatıyla) ve nine olduğu öğrenilmektedir.
- Şiirlerde bebekle ilgili olarak "kımât", "mehd", "gehvâre", "mehd-i dile beste", "âh u fiğân", "zâr", "ağla-", "feryâd", "bükâ", "efğân", "nutka gel-", "meme em-", "şîr",

“süd”, “yat-”, “uyu-”, “hâba dal-”, “nâz” gibi sözcüklere rastlanmaktadır.

- Bebeğe yüklenen temsili değerler ve sesleniş ifadeleri bakımından şiirler hayli zengindir: “ey mâh”, “ey gönca”, “ey nergis-i ‘aşk”, “ey semen-ber”, “oğlum”, “ey gönca-fem”, “ey verd-i al”, “ey nev-civân”, “ey gül-i nâzik-beden”, “ey püser”, “ey nâzenîn”, “ey gül-i nev-res-fidân”, “ey dür-i bahr-ı merâm”, “ey güher”, “ey mâh-rû”, “Besîmim”, “ey gül-i nahl-ı murâd”, “ey semen-i cân-fezâ”, “ey gül-i bâğ-ı edâ”, “ey sîm-ten”, “Nakıyyem”, “ey dil-rübâ”, “ey ter-zebân”, “ciger-pârem”, “ey güher-i tâc-dâr”, “kerîmem”, “ey dil-fezâ”, “ey bedr-i tâm”, “ey tıfl-ı melek-şânım”, “ey necm-i dirahşânım”, “ey gönca-i handânım”, “ey neşve-res-i cânım”, “ey tuhfe-i Yezdânım”, “ey mefhar-ı vicdânım”, “ey reşk-i sürûşânım”, “ey mihr-i yetîmânım”, “a melek yavrusu”, “ey bâ’is-i efgânım”, “ey server-i hûbânım”, “ey pertev-i çeşmânım”, “murg-ı gülîstânım”, “ey bâ’is-i ahzânım”, “ey neyyir-i tâbânım”, “ey derdime dermânım”, “melegim”, “a benim sevgili nâzik çiçeğim”, “gül-dehenim”, “gözbebegim”, “ey dilber-i nâzânım”.

- Bazı şiirler, ninni söylenen bebeğin kim olduğuna dair bilgiler de vermektedir. Bu bilgiler; şiirin başlığında ya da içerisinde bebeğin isminin söylenmesi (Nebîl, Besîm, Nakıyye, Refî’a, Mehmed Tahir), akraba olarak şaire yakınlık derecesinin belirtilmesi (“kerîmem”, “hemşîre”, “dâder”), akrabalık dışında da sultan kızı veya bir mülki amirin oğlu olma gibi hiyerarşik konum belirtme şeklindedir.

- Bir ninnide anne ile ilgili verilen hükümler, hele ki o annenin artık hayatta olmadığı da düşünülürse, herkesin annesi için geçerli ve gayet de duyguludur. Anne şefkat sığınağıdır, sevgi ocağıdır, cömertlik güneşidir. Annenin olmayışı, evin temelden yıkılması gibi gönlü emelsiz bırakır.

- Ninni ve şiir arasında kurulan ilişki de hayli çarpıcıdır. “İnşâd eyle-” ifadesiyle, bu metinlerin birer ninni şiiri olduğunun altı çizilmiştir.

- Ninnilerin en belirgin unsurlarından biri olan tekrarlar bazen ikilemeler halinde (“uyu uyu”), bazen bir şarkı nakaratı olarak (“ninni ağam ninni paşam ninni”), bazen de eski edebiyattaki ‘târsî’ sanatını anımsatan deyişbilimdeki ön ve art yinelemeler ile paralel yineleme ve/veya ek yinelemesinin bir kombinasyonu şeklinde (“uyu ey tıfl-ı melek-şânım uyu / uyu ey necm-i dirahşânım uyu” veya “hani o melce-i şefkat mâder / hani o kân-ı muhabbet mâder”) göze çarpmaktadır.

- Ninnilerin ne amaçla söylendiği konusunda şiirlerden bilgi edinmek mümkündür. Bebek açısından onu uykuya hazırlamak, ağlayıp inlemesini kesmek, rahat ettirmek, sevdiğini göstermek, övmek, gönlünü mutlu etmek, avutmak, öğüt vermek için ninni söylenmektedir. Bebeğin uzun ömürlü olması, gelecekte akıllı, bilgili, iyi huylu, mutlu, kederden uzak, gönlü ferah, zevk sahibi, hoş sohbet, bahtı açık, şan ve şöhret sahibi, ailesine karşı hayırlı bir evlat olması, doğruluktan ayrılmaması, eziyet çekmemesi, herkesin ona saygı göstermesi, kimsenin kötü gözle bakmaması, her isteğine kavuşması ve Tanrı’nın ona yardım etmesi için dua edilmektedir. Bazen de bebeğin ölmüş annesini rüyasında görmesi ve böylece ruhlar arası buluşma dileğiyle ninni okunmaktadır. Söyleyici açısından ise; bebeğe duyduğu sevgiyi anlatmak, onun koruyucusu olmak, söylediği ninni ile sefa bulmak ya da tam tersine üzüntü ve acısını dile getirmek söz konusudur.

• Ninnilerden bazıları, insana ve insan olma meselesine dair ontolojik çıkarımlar ile toplumsal davranış kalıpları içermektedir: İyi adla anılmak için gönül ehli olmak, sabretmek, edepli olmak, herkese saygı göstermek, mütevazı olmak, nasihat dinlemek, habersiz/bilgisiz olmamak, her hüner ve ilmi bilmek, nazik ve nüktedan olmak, ayıp işlememek, işlenen ayıbı görmemek, kavga etmemek, kızgınlığı bırakmak, vaktini heba etmemek, işi vaktinde yapmak, kalıcı olmayan bu dünyaya bağlanmamak, kendini bilmek, olgunluk/yetkinlik kazanmak, ele aldığı her konuda emek harcaayıp gereği kadar çalışmak gibi.

• Kimi ninnilerdeki tavsiye, dilek ve temennilerden ise; ilk aşamada tasavvufu ilgili, daha üst düzeyde de yine ontolojik olarak bazı dikkatler çıkmaktadır: Hakikat-tarikat-aşk ve muhabbetin ne olduğunu anlamak, gizli remizleri öğrenmek, yol ehli olmak gibi.

• Bir ninnide, genel olarak kız çocuklarının yetiştirilmesi üzerine bir takım kültürel kodlar verilmiştir: Yazıp okumalı, şiirle uğraşmalı, dikiş-nakış öğrenmelidirler.

• Bazı ninnilerden bir şairin nasıl olması gerektiğine dair okumalar da yapılabilmektedir. Özellikle iki kadın şairin, Şeref Hanım ve Nakıyye Hanım'ın metinleri bu yönden gayet ayrıntılıdır. Şeref Hanım yeğenlerinin, Nakıyye Hanım da kızının şiirle ilgilenmesini istemektedir. Nitekim Nebîl ve Nakıyye, teyzelerinin bu dileğini ileriki yaşlarında birer şair olarak yerine getireceklerdir. Dizelerde, telmih yoluyla Hâfız, Sâ'ib, Nâbî, Tâ'ib, Vehbî, Râgıb, Gâlib, Leylâ, Fıtnat gibi İran ve Osmanlı şiirinin ünlü isimleri anılmaktadır. Hatta biraz daha detaya inilerek yine anıştırma ile hoş/güzel nazımda Nazîm, düzgün/akıcı şiirde Fehîm, zarif şairlik mizacında da Nedîm örnek gösterilmektedir. Şair dediğin sabah akşam okuyup yazmalı, tatlı dilli olmalı, düzgün/açık söz söylemeli, ahmakça söz söylemekten kaçınmalı, söz dilinden inci ve cevher misali çıkmalı, her sözü can muskası olmalı, daima dikkat ve gayretle çalışmalı, ilim ve hüner aramalı, şiiri ile yol açıcı olmalı, ölümünden sonra da adı anılmalı, herkes ona gıpta etmelidir.

KAYNAKLAR

ARSLAN, M. (2002). Şeref Hanım Divanı. İstanbul, Kitabevi.

------. "Nâciye Hanım, Nuhkuyulu" (30 Eylül 2014) 8 Nisan 2016. <<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com>>

CUNBUR, M. (2011). *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri*. Ankara, Türkkad Genel Merkezi Yayınları.

ÇETİN, K. (2006). "Raşid (1310? - 1892) ve Divan'ı İnceleme – Tenkitli Metin". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

ÇİĞ, M. İ. (2002). *Ortadoğu Uygurluk Mirası*. İstanbul, Kaynak Yayınları.

DUMAN, M. (2010). "Trabzonlu Emin Hilmi Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

ELIADE, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara, Gece Yayınları.

GÖLPINARLI, A. (1971). *Şeyh Gâlib Divan Hüsn ü Aşk Seçmeler*. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

- KRAMER, S. N. (1998). *Tarih Sümer’de Başlar*. Çev. Hamide Koyukan. İstanbul, Kabcacı Yayınevi.
- ONG, W. J. (1999). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul, Metis Yayınları.
- ŞENTÜRK, D. (2010). “19. Yüzyıl Şairlerinden Hatice Nakıyye Hanım’ın Divan’ının Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- YANBAL, S. (2009). “Şakir Mehmed Efendi Divanı (Metin-İnceleme)”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

ÖZ

NİNNİYİ DİVAN ŞAİRLERİNDEN DİNLEMEK

Ninniler bebeği uyutmak, rahatlatmak, ağlamasını kesmek için belli bir ezgi ve ritmik sallamalar eşliğinde söylenen şiirlerdir. Taşdıkları anlam aktarımlarıyla yerelden evrensele uzanan bir kültürel bellek aktarıcısıdırlar. Türk edebiyatında Halk şiirinin anonim ürünlerinden biri olarak bilinen ninni, Divan şiirinde şairi belli birer edebi mahsul olarak görölmektedir. Bu yazı vesilesiyle, 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın sonuna dek tarayabildiğimiz metinlerden hareketle bir tespit ve değerlendirme yapmaya çalışacağız. Bazı divanlar ve mesneviler ile bir gazetede karşılaştığımız aruzla yazılmış şiirler örneklem alanımızı oluşturmaktadır. Ninni, klasik şiirde özellikle kadın şairlerin yaratıcılığında karşımıza gelmektedir. Şeref Hanım, Nakıyye Hanım ve Naciye Hanım bu anlamda öne çıkan isimlerdir. Ninnilerini murabba ve muhammes nazım biçimiyle yazmışlardır. Ancak biri çok meşhur bir şairin olmak üzere -şimdilik tespit edebildiğimiz- iki şiirde erkek dilinden yazıldığı da bilinmektedir. Şeyh Gâlib ve Şakir Mehmed’in metinleri bu bağlamda okunabilir. Tardıyye ve şarkı nazım biçimini kullanmışlardır. Terim olarak ise, doğum kutlamalarını anlatan bazı tarih manzumeleri ile bir şarkıda ninni sözcüğüne rastlanmaktadır. Yine Şakir Mehmed’in, Trabzonlu Emin Hilmi’nin ve Raşid İbrahim’in divanlarında bu örnekler görölmektedir. Söz konusu tarih manzumeleri, kıt’a-i kebire nazım şekliyle yazılmıştır. Kimi ninnilerde tekrar unsurunun ikileme, nakarat, önceleme veya tarsî yoluyla sağlandığı göze çarpmaktadır. İyi dilekte bulunma ve dua etme, sevgi aktarımı, nasihat ve tavsiye, insana ve insan olmaya dair ontolojik ve tasavvufi çıkarımlar, kız çocuklarının yetiştirilmesi, şair olmanın gerekleri gibi pek çok unsur işlenmiştir. Ninni söyleyicisi olarak teyze, abla (ki onlar aynı zamanda şairin kendisidir), dadı ve nine geçmektedir. Bazı metinlerde, ninninin söylendiğı bebeğın

kimliği de verilmektedir. Özel isimleri veya akraba olarak şaire yakınlık dereceleri ile tanımlandıkları gibi, akraba dışında da bir padişah kızı veya bir mülki amirin oğlu olarak yine isimleri geçmek suretiyle belirtilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ninni, Divan şiiri, gelenek, yineleme, bellek

ABSTRACT

LISTEN TO THE LULLABY OF THE DIVAN POETS

Lullaby sung either to sleep and relieve baby or to silence the crying baby. It is a poem that sung with melody and rhythmic shaking. It is a cultural memory transmitters that carries meaning transfers from local to global. There are many texts written on lullaby in Turkish literature. The lullaby is anonymous product of Turkish folk poetry. It is a non-anonymous literary work in classical Turkish poetry. Lullabies are in the divans, mesnevies and a newspaper. This report will focus on ten of them especially at the end of 18 th century until the late 19 th century. Seyh Gâlib, Sakir Mehmed, Seref, Nakıyye, Naciye, Emin Hilmi and Rasid Ibrahim have said lullaby poems. Lullaby texts in classical poetry written in murabba, muhammes, tardiyye and sarki forms. It is also found in the word lullaby written poems for birthday celebration. Chorus, repetitions, foregrounding, anaphora, epistrophe and parallelism are again elements in lullabies. Lullaby tellers are aunt, sister, nanny and grandma in this poems. Baby names are said in some lullabies. It is also said that some lullabies that baby's degree of kinship according to poet. This article aims to consider the lullaby over Divan poetry and to make multiple evaluation.

Keywords: Lullaby, Divan poetry, tradition, repetition, memory